

Vojko Devetak

SUSRET IZRAŽEN PRIRODNIM ELEMENTIMA I STVARIMA (II)

Ulje

Pod Božjim je blagoslovom ne samo kruh, vino, voda već, zajedno s drugim elementima, također i ulje (Pnz 7, 13). Stoga je sasvim naravno da i ulje bude liturgijski elemenat slavljenja Boga, simbol i sakramentalni znak svetog susreta između Boga i njegova puka.

Upotreba je ulja općenito, osobito u sredozemnom pojasu, bila vrlo raširena i cijenjena. Za ljude starog vijeka ulje je bilo dragocjena i tajanstvena prвина, hrana koja daje snagu i život, lijek koji su pili i s kojim su mazali bolna mjesta, mazivo koje tjelesnim udovima daje gipkost i snagu, gonivo koje razgona tamu. Ulje u sebi utjelovljuje ideju ljepote, radosti, zdravlja, snage. Ulje pomiješano mirodijama, osobito kod semitskih i istočnih naroda, bilo je vrlo često ne samo u profanoj već i u sakralnoj upotrebi.

Značenje i upotreba ulja u Sv. pismu

U *Starom zavjetu* ulje se također ubraja među Božje darove čime Bog zasićuje svoj narod (Pnz 11, 14); ulje je znak Božjeg blagoslova (Pnz 7, 13; Jr 31, 12), a nedostatak ulja je znak Božje kazne (Mih 6, 15; Hab 3, 17); ono je znak oslobođenja i spasa (Jl 2, 19); buduće nebeske slave (Iz 25, 6; Hoš 2, 24); gostoprimstva, poštovanja i prijateljstva (Ps 23, 5; 92, 11); ljubavi i bratske sloge (Pj 1, 3; Ps 133, 2); radosti (Ps 45, 8; 104, 15), ali i posta i žalosti (Dan 10, 3). Ulje jača tijelo (Ez 16, 19); liječi tjelesne rane (Iz 1, 6); uljepšava tijelo (Est 2, 12) i daje mu ugodan miris (Am 6, 6). Ulje je simbol i izvor svjetlosti (Izl 27, 20) itd.

U tekstovima *Novog zavjeta* ulje ima još dublji simbolizam i znakovitost. Unutrašnje djelovanje Duha Svetoga često simbolizira i naziva se »uljem pomazanja« (1 Iv 20, 27); ulje ozdravlja bolesnike (Mk 6, 13; Jak 5, 14); Krista mažu i polijevaju uljem u znak počasti (Lk 7, 38. 46); mazanje uljem Kristovih nogu, što je učinila Marija Magdalena, Krist je povezo sa svojom skorom smrću i pokopanjem (Mt 26, 6-13; Mk 14, 3-9; Iv 12,

1-8), a prije njegova pokopanja iz poštovanja su mu tijelo pomazali uljem (Iv 19, 40). Milosrdni Samaritanac uljem liječi rane (Lk 10, 40). Ulje u svjetiljkama simbolizira budno čekanje Zaručnika (Mt 25, 3-8). Suprotno učenju i praksi farizeja, Krist traži da se može uljem i onda kada se posti (Mt 6, 17).

Upotreba ulja u starozavjetnoj liturgiji vrlo je česta i uobičajena. Patrijarh Jakov kao spomenznak susreta s Bogom postavlja kameni stup i polijeva ga uljem (Post 28, 17-18). U Šatoru sastanka gori čisto ulje u sedmokrakom svijećnjaku (Izl 27, 20; Zah 4). Predmeti za bogoslužje, po naređenju Jahve, mažu se s uljem pomiješanim miomirisima (Izl 30, 22 sl; Br 7, 1). Ulje je sastavni dio žrtava prinosioca i ljevanica (Br 15, 4 sl; 28-29). U obredima posvećenja osoba posebna se važnost daje mazanju s uljem. Posebni Božji izabranik maže se uljem te postaje »Božji pomazanik«, sveta osoba na koju se ne smije podiči ruku jer pred pukom predstavlja svetu moć Jahve (1 Sam 16,1, 13; 24,7; 26, 11; 2 Sam 1, 14). To su u prvom redu kraljevi, svećenici i proroci koji su tek prethodnici i praklikovi budućega »Božjeg pomazanika« par excellence, Mesije, Krista, koji u svojoj osobi sadrži sva ta tri naslova (Ps 45, 8; 20, 7). Na osobu koja je pomazana za kralja silazi »duh Jahvin« te postaje drugi čovjek (1 Sam 10, 1, 6; 1 Kr 1, 39; 2 Kr 9, 6). Izabranog svećenika maže se uljem pomiješanim s mirodijama da bude posrednik između Boga i puka (Izl 29, 21; 30, 30). Mazanje uljem proroka simbolizira podjelu posebne karizme, on pred pukom postaje glasnik Jahve (1 Kr 19, 16; Iz 61, 1 sl.).

Novi zavjet, osim o mazanju bolesnika, o pomazanju uglavnom govori u metaforičkom smislu pri čemu se misli na pomazanje Duha Svetoga koji podjeljuje posebne karizme. U tom smislu i Krist se naziva »Pomazanik«, kako je to i starozavjetni simbolizam navijestio, a sva kršćanska predanja prihvatila, vjerovala i stalno govorila »o trostrukom pomazanju Krista kao kralja, svećenika i proroka¹. Sv. Hilarije tvrdi da je »naš Gospodin bio pomazan na nevidljiv način u nedokučivu otajstvu Božjeg trojstvenog života. To pomazanje nije bilo zemaljsko. Nije pomazan uljem iz roga kojim su se mazali kraljevi, nego uljem radosti². Crkveni učitelji pišu da je Krist bio pomazan Duhom Svetim (Dj 10, 38) prigodom utjelovljenja, zatim prigodom krštenja, a puni smisao toga pomazanja ostvaren je Kristovim ustoličenjem s desne Božje (usp. Heb 1, 8-9).

Upotreba ulja u liturgiji

Na temelju prirodnog karaktera ulja, njegovih svojstava, bogate znakovitosti i starozavjetne simbolike Krist i kršćanske Crkve izabrali su taj Božji dar da u liturgiji bude vidljivi znak nevidljive milosti. Simbolizam kršćanskog pomazanje nadahnut je doduše starozavjetnim simbolizmom,

¹ X. L. DUFOUR, Rječnik biblijske teologije, KS, Zagreb 1969, str. 899.

² S. HILARIUS, De psalmis, PL 1, 244-245.

ali ne na bitan i kompletan način. Liturgijska primjena svetih ulja općenito simbolizira izljev nebeskih milosti na osobe i stvari koje se s njima mažu. Posebno pak sakramentalno pomazanje označava nutarnje pomazanje Duha Svetoga, sudioništvo u Kristovu kraljevskom, svećeničkom i proročkom (navjesticiteljskom) dostojanstvu, izljev posebnih Božjih darova — karizma. Mnogo se naglašavalo kako sveto ulje pomazaniku podjeljuje ozdravljenje duše i tijela, te posebnu duhovnu okrepu pred nasrtajima zlog duha. Aromatske smjese koje se dodaju ulju simboliziraju miris Duha Svetoga koji svakog i sve ispunjava te oni koji su s njime pomazani trebaju odisati tim mirisom.

Povijest liturgije svjedoči da se još od najstarijih vremena u liturgijskim odredima upotrebljavalo ulje posebno blagoslovljeno i posvećeno. Liturgijska ulja nazivaju se svetima ne samo zbog njihove sakralne upotrebe već i zbog posebnog blagoslova i posvete. Najstarije svjedočanstvo o upotrebi ulja pri mazanju bolesnika je poslanica sv. Jakova (5, 14 sl.). Hipolitova »*Traditio apostolica*« (oko 215) piše da se ulje za krštenje posvećivalo za vrijeme misnog kanona; Serapio (+ 362) u svom euhologiju donosi najstariji formular blagoslova ulja za bolesnike; nedavno nađeni dokumenat iz Qumrana (između 70. i 90. god.) opisuje mazanje uljem teško ranjenog čovjeka³; papa Inocent I. piše (416) o »običaju rimske Crkve« da bolesnika uljem mažu svećenici a i vjernici;⁴ Tertulijan piše da su se oni koji su izišli iz kupelji krštenja mazali svetim uljem;⁵ Gelazijev sakramentarij donosi posebne formule mise i blagoslova bolesničkog, katakumenskog i krizmenog ulja.⁶

Sveta ulja ponajviše su se upotrebljavala pri krštenju, potvrdi i za bolesnike. S njim se mazalo i katakumene prije krštenja, da se u borbi protiv sotone ojačaju oni koji će doskora biti očišćeni Duhom Svetim. Blagoslovljenim uljem mazalo se i opsjednute. Bilo je i praznovjernog i magičnog poimanja ulja. S uljem bi se mazalo više osjetila, ponekad i čitavo tijelo, a ponekad ga se i pilo. U VI. stoljeću u obred ređenja biskupa i svećenika uvedeno je mazanje uljem. U istom stoljeću na zapadu se spominje i mazanje kraljeva svetim uljem, valjda po uzoru na starozavjetni običaj. Istočnjački običaj da se i pokornike maže bolesničkim uljem (grijech je naime bolest duše) prešao je u VI. stoljeću i na zapad i održao se sve do IX. stoljeća. Uljem su se mazale i razne stvari (crkva, oltar, kalež...) koje su se upotrebljavale u bogoslužju. Sveta ulja vrlo su se cijenila te su se pohranjivala na časnim mjestima pred kojima je gorjelo vječno svjetlo.⁷

Općenito, sve do VIII. stoljeća mogli su blagoslivljati sveta ulja i obični svećenici. Poslije tog vremena posveta svetih ulja, koja se upotrebljavaju pri posvetama osoba i stvari, isključivo je rezervirano biskupu. To biskupi vrše na posebnoj misi Svetog četvrtka. Najnovija reforma dozvo-

³ E. TESTA, u *Osservatore Romano*, od 31. I. 1963.

⁴ PL 20, 559.

⁵ *Da Baptismo*, PL 1, 1206.

⁶ PL 74, 1099.

⁷ RIGHETTI, *Storia liturgica*, I, Milano 1964, str. 365—367.

ljava da u slučaju nužde mogu i svećenici blagosloviti bolesničko ulje. Ulje koje se upotrebljava izvan liturgije mogu blagosloviti svećenici, kako to predviđa Rimski obrednik (VIII, 19; Dodatak 49).

Danas se u liturgijskim obredima upotrebljava tri vrste svetih ulja. Najodličnije mjesto zauzima *ulje krizme*. Naziv dolazi od riječi »chrisma« što znači pomazanik. Tko je poslije krštenja pomazan tim uljem postaje sudionik njegova duhovnog pomazanja, sudionik u Kristovu kraljevskom, svećeničkom i proročkom dostojanstvu (2 Kor 1, 21; 1 Pt 2,9). Mazanje tim uljem u sakramentu potvrde krštenika pridružuje suodgovornoj djelatnosti u organizmu Crkve, i kao njezin zreli član postaje Kristov svjedok u svojim svakodnevnim dodirima sa svijetom. To ulje još se upotrebljava pri posveti biskupa, svećenika, crkve, oltara, crkvenog zvona i kaleža.

Bolesničko ulje podjeljuje se onima koji se zbog bolesti ili starosti primiču kraju života. Sakrament bolesničkog pomazanja intimnije pridružuje bolesnika svojstvu Kristove patnje; briše grijehove, koje valja okajati, i ostatke grijeha; krijepi bolesnikovu dušu da, uzdajući se u Božje milosrđe, lakše podnosi muke bolesti i napasti zloduha; doprinosi i zdravlju tijela, ako je to u korist duše.

Katakumensko ulje kojima se mažu katakumeni ima za cilj da pomogne u borbi protiv sotone. Katakumen pomazan uljem odvažno stupa u borbi protiv sotone kojega se definitivno odriče, da bi poput atleta Kristovom snagom pobijedio sve štetne sile i obmane svijeta.

Upotrebljava se maslinovo ulje, a ako ga je teško nabaviti, dozvoljeno je upotrijebiti i biljno ulje, kako sugerira prastara posveta ulja: »Ulje što si ga iz zelena stabla dobrostivo proizveo«. Nikako pak ne smije se upotrebljavati mineralno ili životinjsko ulje. Sveta ulja treba obnavljati svake godine, stara treba spaliti a nesmiju se upotrijebiti, osim u nuždi (CIC 734). U liturgiji se upotrebljava ulje koje je blagoslovio vlastiti biskup, osim u slučaju nužde (CIC 735). Ulja treba čuvati na prikladnom i dobro zatvorenom mjestu, u prikladnim, srebrnim ili pocinčanim, posudama, a nikako u staklenima da se razbiju. Sve to biskup prigodom pastirskog posjeta treba da provjereni.

Svjetlo

Simbolizam svjetla

Znakovitost svjetla u liturgiji izvan svake je sumnje. Znakovitost svjetla trajno je prisutna u Svetom pismu. Simbolizam svjetlosti, kao i njegove negacije — tame, prisutan je u ljudskom životu, u kršćanskoj teologiji i umjetnosti, pa i u liturgijskim obredima i vremenima.

Svjetlost nije teološki pojam već iskonski simbol kojega susrećemo skoro kod svih religija uz različita tumačenja. Svjetlo je simbol života, radosti, ljubavi, dok je mrak znak žalosti, smrti, negacije života jer para-

lizira svaku fizičku aktivnost. Odatle, kod primitivnih naroda, onaj strah pred pomrčinom sunca; odatle ono dualističko poimanje svijeta. Poganski su narodi vjerovali da su sunce i mjesec oči božanstva pred kojima se ne može sakriti. Stoga su im se klanjali i iskazivali božansku čast. U njihovu čast palili su svijeće, a i da se zaštite od zlih duhova. Svjetlo i oganj stalno su prisutni u poganskim obredima.

Prema božanskoj objavi svjetlo je prvi oblik religioznog govora. Odmah na početku naglašava se da nebeska svjetlila nisu bogovi kojima se treba klanjati, već djela jedinog Boga Stvoritelja koja navješćuju njegovu slavu (Post 1, 14-19). Bog se objavljuje zaodjeven svjetlošću (Izl 24, 10; Hab 3,3; Ps 104, 2); on doduše »boravi u nepristupačnoj svjetlosti« (Izl 24, 17; 1 Tim 6, 16), ali je svjetlo ujedino znak njegove prisutnosti, svjetlosti i spasenja (Ps 27, 1), Božje dobrohotnosti (Ps 4, 7; Br 6, 4), znak pravednosti i milosti (Ps 4, 7; Ps 90, 14; Br 6, 25); pojava zore poslije tvrde noći je znak Božje snage (Ps 5, 4; Hoš 6, 1 sl.). Božja riječ i Božji zakon »oči prosvjetljuje« (Ps 19, 9); to je svjetiljka koja vodi čovjeka (Job 29, 3; Ps 18, 29), svjetlo ne samo izabranom narodu nego svim narodima (Iz 51, 4). Jahvin Sluga postat će istinito svjetlo svim putnicima (Iz 42, 6; 9, 1) sve do dana Gospodnjega kad će svima samo »Bog biti vječno svjetlo i sjaj« (Iz 60, 19). I tmina je Božje stvorenje (Iz 45, 7) i ona Bogu pjesmu pjeva (Ps 19, 2 sl.; Dn 3, 71). Međutim, tragična tmina je šeo!, tj. mjesto gdje je Bog od ljudi ustegao ruku (Ps 88, 6) i dok pravednik živi od Božjeg svjetla, grešnik hodi u tami (Iz 59, 9) i njegova se svjetiljka gasi (Izr 13, 9; Job 18, 15).

Krist — svjetlo istinito

Simbolizam svjetlosti Staroga zavjeta u Novom zavjetu postaje stvarnost. Bog koji je »svjetlo i nikakve tame nema u njemu« (1 Iv 1, 15) postade tijelo u Kristu, Logos postade »svjetlo istinito« (Iv 1, 9) »Sunce s visine« (Lk 1, 78 sl.) koje svijetli u tami svijeta i grijeha (Iv 1, 5). Svijet je pozvan da prihvati to svjetlo, a tko ga odbije postaje tama. Tama o kojoj govori Objava nije ontološka moć koja stoji sama za sebe, suprotna Bogu, već svijet postaje tama kad se zatvara u sama sebe i odbija da ga obasja »Svjetlo istinito«, kad su mu »djela zla« (Iv 3, 19). Tama je povijesni čin, to jest pobuna koja prožima čitavu ljudsku povijest, pobuna protiv poziva Božje Riječi i zatvaranje čovjeka u sama sebe.⁸ Ta drama svijeta koji se stalno zapliće između svjetlosti i tame tipično je prikazana u slučaju ozdravljenja sljepca od rođenja (Iv 9). Krist je »svjetlo svijeta koje vodi u život« (Iv 8, 12), a sotona i grijeh su tama. Između ta dva pola sapet je čovjek. On može postati ili »sin svjetla« ili »sin tame« (Lk 16, 8). Čovjek je po svom rođenju pod vlašću tame, tj. zla i sotone (2 Kor

⁸ J. RATZINGER, Luce, u Dizionario teologico, II, Brescia 1967, str. 235.

6, 14 sl.; Ef 4, 18), ali ga Bog »pozva iz tame u svoje divno svjetlo« (1 Pt 2, 9) da bude sin svjetlosti (Iv 12, 36), da slijedi Krista, jer tko njega »slijedi sigurno neće ići po tami« (Iv 8, 12). Tko se tome pozivu odazvao već je po krštenju, u principu, prešao iz tame u svjetlo, postao »prosvijetljen« (Heb 6, 4) jer ga je Krist prosvijetlio (Ef 4, 14). Odsad, obučen u oružje svjetla (Rim 13, 12) krštenik treba odbaciti besplodna djela tame (Ef 5, 11) svaki dan vršiti svoju pashu, svoj prijelaz iz tame grijeha u život svjetlosti, živjeti kao sin svjetlosti (Ef 5, 8) i ujedno biti »svjetlo svijetu« (Mt 5, 14 sl.) sve do »Dana Gospodnjega« (1 Sol 5, 2 sl), do konačnog prijelaza i ulaska u nebeski Grad koji je »rasvijetlio sjaj Božji, a Janje mu je svjetiljka« (Otk 21, 23). Da pokaže kako to prelaženje i ta nadanja nisu puka tlapnja, Krist je najprije svojim Preobraženjem na Taboru (Mt 17, 2 sl.) odškrinuo prozorić nebeske svjetlosti, a potputno rasvijetlio svjetlom svoga slavnog uskrsnuća i uzašašća na nebo.

Taj duboki simbolizam prozeo je sve kršćanske blagdane i liturgijsku godinu. To je bio razlog što su kršćani demitizirali nedjelju koju su pogani posvetili suncu. Odsada kršćanska nedjelja označava uskrslog Krista »Sunce s visine« (Lk 1, 78), nedjelja je »dan sunca jer je to prvi dan u kojem je Bog oblikovao tamu i materiju, stvorio svijet — i svjetlo prvog dana — i u koji je uskrsnuo od mrtvih Isus Krist, naš Spasitelj«.⁹

Blagdan uskrsa u liturgiji prezentira se kao otajstvo svjetla koje umire i uskrsava. Pasha znači prijelaz iz sjene smrti u svjetlo života. »Kao što se sunce sa zapada vraća istoku, tako je i Gospodin iz dubine podzemlja uzašao na visine neba«, veli sv. Atanazije.¹⁰ Božić i Bogojavljanje također označavaju Krista kao istinito svjetlo kojemu služe sva kozmička svjetla. Oba blagdana suprostavila su se i zamijenila poganski kult »Solis invicti« jer je središnja misao tih blagdana: Djevica je rodila, izišlo je sunce. U funkciji Krista, pravog sunca, odvija se čitava liturgijska godina.¹¹

Značenje i upotreba svjetla u liturgiji

U sakramentu krštenja iz vode smrti kršćanin se preporuča snagom svjetla koje pobjeđuje noć grijeha. Krštenik prima svjetlo Kristovo, koje simbolizira njegova svijeća upaljena na uskrsnoj svijeći, da ga kao sin svjetlosti nosi kroz život i ide u susret Gospodinu koji dolazi. Ovaj simbolizam prijelaza iz tame grijeha u svjetlo Kristovo prisutan je i u svim ostalim sakramentima.

I liturgija časova podsjeća na Kristov i naš prijelaz iz tame u svjetlo. Osobito to izražavaju stupovi časoslova: Jutarnja hvala, kojom slavimo i pozdravljamo uskrslog Krista izlazeće »sunce s visine« i Večernja hvala,

⁹ Apol, 1, 67.

¹⁰ In Ps 67, 34, PG 27, 303.

¹¹ Usp. V. DEVETAK, Pashalno otajstvo, Služba Božja, br. 1—1976, str. 2—7.

koja nas podsjeća na »vlast tmine« (Lk 22, 53), na dan koji umire da se opet vrati noseći novu svjetlost, na Krista i njegov povratak »koji će nam podariti milost vječne svjetlosti«. ¹²

Svjetlo, živo svjetlo, uvijek je bilo nerazdvojivo povezano sa starozavjetnom i kršćanskom liturgijom. Ono je na prvom mjestu znak Božje prisutnosti pred narodom (2 Sam 22, 29; Izr 20, 27; Otk 22, 3) i znak ljudske prisutnosti pred Bogom (2 Kr 8, 19; Izl 27, 20; Mt 5, 15; Iv 5, 35). U zavjetnom šatoru stalno gori svijećnjak sa sedam krakova (Izl 25, 31 sl.); u znak vjernosti i neprestane molitve Bogu (1 Sam 3, 3) u šatoru treba neprestano gorjeti svjetlo od čistog ulja (Izl 27, 20-21). U nebeskoj liturgiji »pred prijestoljem gori sedam zubalja« (Otk 4, 5) i sedam zlatnih svijećnjaka koji okružuju Sina Čovječjega (Otk 1, 12-13). »Dva svijećnjaka što stoje pred Gospodarom zemlje«, tj. svoja dva svjedoka poslat će Gospodin na zemlju da pronađu (Otk 11, 3 sl.). U zemaljskoj liturgiji kod liturgijskih sastanaka još u vrijeme apostola »gore mnoge svjetiljke« (Dj 20, 8) ne samo zbog rasvjete. U katakombama pred grobovima mučenika gore voštanice i uljanice. U III. stoljeću nastao je običaj da se uz mrtvace postavljaju svijeće koje simboliziraju i nadahnjuju molitve. ¹³

U IV. stoljeću, dok se čita evanđelje gore svijeće, iako sunce sjaje, ne stoga da se otjera mrak već u znak radosti i u počast Kristu, tvrdi sv. Jeronim. ¹⁴ Nešto kasnije sv. Izidor Seviljski tvrdi da svijeće gore i za vrijeme misne žrtve, ne stoga da se otjera tama već zbog radosti jer se »pod tjelesnim likom svjetla pokazuje ona svjetlost o kojoj se u evanđelju čita (Iv 1, 9)«. ¹⁵ Hodočasnica Heterija tvrdi da je (IV. st.) u jeruzalemskom bogoslužju vidjela tisuće svjetiljaka. Zbog važnosti svjetiljaka u VI. stoljeću ustanovljen je niži red, svjećonoša. Papa Hadrijan I. (VIII. st.) poklanja vatikanskoj bazilici svjećnjak u obliku križa u kojem je moglo gorjeti preko tisuću svijeća; za vrijeme Svetog trodnevlja gasile su u crkvi svijeće u znak žalosti; u obredu pomirenja grešnika na Veliki četvrtak pokornici bi dolazili s ugašenim svijećama; u obredu ekskomuniciranja biskup i svećenici bacali bi na zemlju upaljene svijeće. ¹⁶ Najstariji *Ordo romanus* (VII. st.) opisuje da je sedam akolita sa sedam gorućih svijeća pratilo papu kad je ulazio slaviti misu. ¹⁷ Na istoku u IV. stoljeću, a na zapadu u VIII., spominje se da su se nosile goruće svijeće u ophodu na blagdan Prikazanja Gospodinova u čast Krista svjetla koje rasvjetljuje narode (Lk 2, 32).

U prvim vjekovima svijeće su se stavljale uz oltar, a tek u XI. stoljeću na oltar. Kasnije su se palile pred svetačkim slikama, a najkasnije pred Svetootajstvom u svetohraništvu. Broj svijeća se je mijenjao prema

¹² S. CIPRIANUS, *De oratione Dominica* 35, PL 4, 360; V. DEVETAK, *Liturgija časova, Služba Božja*, br. 2—1975, str. 128 sl.

¹³ S. HIPPOLITUS, *Traditio apostolica* 25.

¹⁴ *Adv. Vigilantium* 7, PL 23, 361.

¹⁵ L. *Etymologiarum*, PL 82, 293.

¹⁶ M. Righetti, n. dj., str. 68.

¹⁷ PL 78, 941.

stupnju svečanosti. Nekad ih se stavljalo veliko mnoštvo. Broj svijeća sugerirala je i raznolika simbolika: tri svijeće simbol presv. Trojstva, sedam simbol sedam sakramenata. U nekim vremenima bilo je i praznovjernih postupaka sa svijećama. Za nošenje svijeća pravili su se veći ili manji sviječnjaci, i raznovrsne uljanice.

Liturgija je život, a simbol života je svjetlo sunca. Simbolizam sunca je očit. Ono simbolizira Božja svojstva: ono je izvor života, ono se ne kvari, ono je iznad dohvata svake ljudske moći. Isijavanje, rasprostiranje sunčeve svjetlosti i topline je slika Božje ljubavi koju čovjek treba nasljedovati. Sva ostala svjetla njegovi su vazali jer žive od njegove svjetlosti, oni su simboli noći, stoga je i u Otkrivenju mjesec pod nogama žene koja je obučena u sunce (Otk 12, 1). U crkvama se iznad svetišta prave okrugli prozori koji rasvjetljuju cijelo svetište. U ikonografiji sunce često susrećemo, ono označuje »sunce pravde koje će ogranuti sa zdravljem u zrakama« (Mal 3, 20).

Goruća voštanica je slika Krista. Njeno je svjetlo mekano, blago, tiho, ona ne misli na sebe, daje sve što ima, troši se da drugima svijetli i da ih grije, i tako vrši svoj smisao svjeće. Tako se i Krist sav predao drugima, žrtvovao se za druge i za druge do kraja sagorio. I kršćani trebaju ostvariti svoj smisao, svijetliti drugima, sagonijevati za druge, istrošiti se za druge, jer »tko izgubi život svoj, zadobit će ga«, a tko ga želi zadržati za sebe, taj je svoj život uzalud od Boga primio i »izgubit će ga« (Mt 10, 39). Najizražajnije i najvažnije voštanica je uskrsna svijeća. Ona označuje dolazak i prisutnost Krista, svjetla svijeta. Ta pashalna svijeća duboko izražava pashalni prijelaz iz tame smrti i grijeha u Božje uskrsno svjetlo. Tu stvarnost divno simbolizira unošenje te svijeće u zamračenu crkvu prigodom slavljenja Vazmenog bdjenja. U dubokoj tišini, jer je crkva žalosna zbog smrti Zaručnika, pojavljuje se svjetlo Kristovo da obasja svijet koji boravi u mraku smrti i grijeha. Puk obradovan što i on vrši svoju pashu, svoj prijelaz iz mraka u svjetlo Kristova uskrsnuća, oduševljeno ga pozdravlja trokratnim »Bogu hvala!«. I onda to svjetlo prelazi iz ruke u ruku, od srca k srcu da bi uskrsnom radošću obasjao čitav svijet. I to svjetlo pratit će čovjeka od rođenja, po krasnoj svijeći, do smrti po smrtnoj svijeći, jer plamen tih svijeća je nastavak plamena uskrsne svijeće. Živi plamen liturgijskih svijeća je znak žive vjere u Krista, u vječni život, u svjetlost vječnu.

Uljena svjetiljka ima istu simboliku kao i voštanica. Ona je slika Božje prisutnosti, stoga neprekidno goni pred svetohraništem. Simbol duše koja se svojim dobrim djelima predstavlja pred Bogom (Mt 25, 1 sl.; Lk 12, 35). Uljanice raznih oblika i umjetnički ukrašene obično su visjele pred oltarom ili između stupova oltarskog oiborija.

Simbolizam kršćanske znakovitosti svjetla Crkva prevodi i primijenjuje u konkretno liturgijsko slavlje da bi govorilo ili bar indirektno taknulo i one koji su daleko o dkršćanske teologije i mistike.

Materija iz koje se dobiva liturgijsko svjetlo

Materija iz koje se dobiva liturgijsko svjetlo, prema prastarom zah-tijevu Crkve, jest pčelinji vosak i prirodno biljno ulje. U liturgiji se slavi istinski, a ne fiktivni Bog pa ga treba i slaviti istinskim, a ne patvorenim stvarima. Stoga u liturgijskim funkcijama treba upotrebljavati svijeće od pčelinjeg voska »što ga je mati pčela izvela«.¹⁸ Pčela je u stara vremena bila slika Marijina djevičanstva, a vosak što ga je izvela simbol Kristova tijela koje se u Mariji začelo po Duhu Svetome.¹⁹ Ako čitava svijeća nije od voska, onda treba znatniji dio biti od voska. Štenike ili parafinke nije dozvoljeno upotrebljavati. Izuzetno (npr. u vrijeme rata, u misijama) zbog izvanrednih okolnosti može Ordinarij dozvoliti u misi ulje ili koju drugu materiju. Nije dozvoljeno slaviti misu bez svijeća ili samo s jednom svijećom.

Za vječno svjetlo upotrebljava se maslinovo ulje. Ako ga nema, može Ordinarij dozvoliti druga biljna ulja. Ako nema ulja, može vosak; a ako nema ni jednog ni drugog, tek onda može Ordinarij dozvoliti mineralno ulje ili elektriku.

U kultu nije dozvoljeno električno svjetlo niti mjesto voštanica niti uz voštanice, bilo na oltaru, bilo pred Presvetim, bilo pred relikvijama. Za živog Boga živo svjetlo! Naročito je zabranjeno elektrikom osvjetljavati izloženo Svetootajstvo ili unutrašnjost svetohraništa. Dozvoljeno je električnim svjetlom osvijetliti svete slike, ali treba paziti da to ne bude neukusno, što se posebno događa ako su žarulje raznih boja.

Elektrika i plin upotrebljavaju se samo za obično ili svečano osvjetljavanje liturgijskog prostora. I tu treba izbjegavati svaku teatralnost i paziti nao zbiljnost kako dolikuje svetom mjestu i dostojanstvu liturgije. Pri celebraciji ne smije se, kao u kazalištu, osvjetliti samo svetište, već cijelu crkvu, da se omogući što intimniji kontakt za aktivno sudjelovanje vjernika.

Pri svakoj tihoj misi trebaju gorjeti dvije svijeće, a na veće blagdane i ako celebrira biskup četini. Ako za vrijeme mise jedna svijeća dogori ili se ugasi, misa se može nastaviti. Na svečanoj misi gori šest svijeća. Pred svečano izloženim Svetootajstvom redovito gori dvanaest svijeća, odnosno kako odluči Ordinarij. Ako je Svetootajstvo izloženo u ciboriju, onda manje.

Koliko svijeća voštanica, toliko treba biti i svijećnjaka. Nije dozvoljeno stavljati svijećnjake s više krakova.

Svijeće se redovito postavljaju na oltarnu ploču, ali se mogu postaviti i pokraj oltara, ali ne iza leđa celebranta.²⁰

¹⁸ SVETI TJEDAN, Zagreb 1971, str. 144 — Vazmeni hvalospjev.

¹⁹ F. UŠENIČNIK, Liturgika, Ljubljana 1933, str. 96.

²⁰ I. Uputa o liturgiji, br. 94.

Oganj

Sa svjetlom u liturgiji je povezan i oganj na kome se svjetlo pali. U liturgiji časova kličemo: »Ognju i žare, blagoslivajte Gospoda, hvalite i uzvisujte ga do vijeka!« (Dn 3, 66).

Stari poganski narodi vidjeli su u ognju nešto tajanstvenoga. Babilonci, Grci, Rimljani pale oganj u čast svojih bogova. To su osobito činili početkom nove godine ili početkom proljeća za dobru sjetvu i žetvu. Oganj koji sagorjeva, proždire, pustoši, ali i grije, sadrži nešto zastrašujućeg te su mu mnogi narodi iskazivali božansku čast. Grci su vjerovali da je Prometej s neba donio na zemlju ljudima vatru, a slično i drugi mitovi. Vestalinke, djevičanske svećenice, održavale se vječnu vatru u rimskim hramovima. U građanskom životu i danas goni vječna vatra u čast narodnih junaka. Sjetimo se i olimpijske vatre.

Božje pojave u Starom i Novom zavjetu često su popraćene ognjem. Oganj još od Abrahama simbolizira odnose i dijalog između Boga i ljudi (Post 15, 17). Ispred ognja Bog poziva Misija (Izl 3, 2 sl.) i razgovara s izabranim narodom (Pnz 4, 12). Oganj je znak Božje svetosti, moći i slave (Izl 24, 17), ali i kazne za grijeh (Post 19, 24; Pnz 5, 25), Božje pravde i suda kojemu je nemoguće izbjeći (Iz 68, 15; Mal 3, 2). Oganj nije samo destruktivni elemenat, on je i znak kušnje (Job 1, 16; Sir 2, 5), čišćenje i praštanja (Iz 6, 6 sl.; Am 4, 11), spasenja (Iz 4, 4 sl.; Zah 2, 9). U Novom zavjetu oganj se opisuje u očišćavajućoj, teofanijskoj i eshatološkoj perspektivi. Mesija će se pojaviti kao onaj koji čisti svijet ognjem (Mt 3, 9). Krist međutim nije došao da odmah ognjem kazni one koji ga ne prihvataju (Lk 9, 54), on želi na zemlji najprije raspaliti oganj ljubavi (Lk 12, 49), svojom riječju razgorjeti ljudska srca (Lk 24, 32) sve očistiti i »krstiti Duhom Svetim i ognjem« (Mt 3, 11), u sve uliti oganj svoga Duha (Dj 2, 3). Da ne budemo bačeni u oganj, treba ostati u Kristu kao mladice na trsu (Iv 15, 6) te čuvati sebe i bližnje od grijeha i sablazni (Mk 9, 42 sl.). Tek na koncu vremena, kad se Sin Čovječji pojavi kao plemeniti oganj (Otk 19, 12), dogodit će se konačna osuda vječnog ognja (Mt 13, 42; Lk 17, 29).

U starozavjetnom kultu susrećemo čestu upotrebu ognja. Vječna vatra treba gorjeti na određenom žrtveniku (Lev 6, 3 sl.) i nitko je nesmiye zamijeniti profanom vatrom (Lev 9, 24; 10, 2). Prinose se žrtve paljenice u znak zahvalnosti (Post 8, 20), u znak štovanja i neopozivog samodarivanja Bogu (Lev 6, 1 sl.), čišćenja i pomirenja (Lev 12, 6 sl.), kajanja i naknade za grijeh (Lev 4). Ponekad bi i oganj s neba zapalio žrtvu što je bio znak da je dotična žrtva Bogu mila (Suci 6, 21; 1 Ljet 21, 26).

U novozavjetnoj liturgiji Krist je svojom žrtvom na oltaru križa dokinuo starozavjetne paljenice. »Dokida prvo da uspostavi drugo« (Heb 10, 9) jer Bog žrtve paljenice više ne traži (Ps 40, 7).

Stoga u kršćanskoj liturgiji više nema nikakvih žrtava paljenica, a oganj susrećemo samo u nekim obredima. Tako imamo simbolički obred blagoslova novog ognja kao preludij Uskrsnog bdjenja i paljenja uskrsne

svijeće i svih ostalih svjetla. Oganj se palio kresanjem kremen-kamena koji simbolizira Krista, kamen ugaoni, koji nam je donio oganj milosti Duha Svetoga, kako se to isticalo u prastarj molitvi blagoslivljanja ognja. Obred je vjerojatno nastao u Jeruzalemu. Na zapadu ga nalazimo u XII. stoljeću. Bio je običaj, i još ponegdje postoji, da bi se prethodno i u kućama vjennika pogasile vatre na ognjištu i upalile novim blagoslovljenim ognjem. To je u negdašnjoj kršćanskoj duhovnosti bilo puno smisla, ali je bilo i primjesa lustrativnog i praznovjernog karaktera.

Pri posveti oltara obred »čišćenja« započinjao bi blagoslovljenom vodom, a završavao ognjem od voska i tamjana koji je u dugoj tišini izgarao na uglovima i u sredini oltarne ploče.

Vatra i voda smatrali su se elementima čišćenja, stoga su se pri blagoslovinama lustrativnog karaktera upotrebljavali zajednički. Škropljenje blagoslovljenom vodom dopunjalo se kađenjem pa je tu bio važniji oganj nego mirisni dim.

Sol

Budući da je sol neophodni elemenat ljudske hrane, smatrana je kao Božji blagoslovni dar. Za Hebreje sol je znak Saveza s Bogom, stoga su svoje žrtve prinosičice morali soliti solju (Lev 2, 13; Ez 43, 24). Sol je simbol čvrstoće Saveza (Br 18, 19), a odsutnost soli simbol nevjerstva Savezu i kazna (Ez 16, 4). Za stare sol je bila također simbol životne snage i plodnosti kao što su voda i vatra od kojih je sol nastala. Naime, nastala je iz morske vode koju je kondenziralo sunce. U Novom zavjetu Krist na nekoliko mjesta govori o soli na metaforičan način, u smislu da kršćanin treba biti svijetu ono što je sol hrani (Mt 5, 13). Sol simbolizira mir, ljubav i jedinstvo bratskog zajedništva (Mk 9, 50; Kol 4, 6).

U liturgiji sol susrećemo u obredu blagoslivljanja vode i pripremanju katakumena za krštenje. Obred miješanja soli s vodom nalazimo u IV. stoljeću. Sol se je smatrala elementom čišćenja pa se je stoga u lustrativnom smislu dodavala vodi. Liturgičari su mišljenja da je to sugerirao događaj Elizeja koji je u nezdravu vodu usuo sol i učinio je zdravom i plodnom (2 Kr 2, 19-22).

Sol se je kao blagoslovina davala katakumenima pri uvođenju u katakumenat i za vrijeme katakumenata. To je imalo više značenja. Taj obred prvi spominje sabor u Hiponu (393. god.). Sol je znak gostoprimstva pa je davanjem soli kandidat za krštenje bivao uveden u kuću Božju. To je »prva hrana«, aperitiv prije one potpune, bitne euharistijske hrane koju će on primiti na dan svoga krštenja. Božanske stvarnosti čovjeku izgledaju neukusne, ali sol mudrosti čini ih tečnima i ukusnima te čuva da ne »obljutave« (Mt 5, 13; Lk 14, 34-35). Stoga je »sol mudrosti« potrebna kate-

kumenima da im dade pravi smjer u životu. »Kao što se meso soli solju da se sačuva, tako sol mudrosti i Božje riječi čuva um od valova pokvarenog svijeta«, piše đakon Ivan u V. stoljeću.²¹ Kao što sol čuva hranu da se ne pokvari tako ona čuva katekumena da ostane čvrst u svojim odlukama. Blagoslovljena sol je lijek protiv demonskih utjecaja, pa i katekumena ona treba sačuvati od tih utjecaja, kao i sve ono gdje se ona prospe, kako to sugeriraju najstarije molitve blagoslivljanja soli.²²

U novom obredu krštenja djece ispušten je stari obred davanja soli djetetu. Sve to ima svoj opravdani razlog. Bivši obred nije bio drugo doli prilagođeni i skraćeni obred krštenja odraslih — katekumena kojima se davala sol, sol egzorcizma. Međutim, dijete, s obzirom na svrhunaravni red, nije anđeo jer je podvrgnut posljedicama istočnog grijeha, ali nije ni opsjednut od sotone kako su ostavljali dojam negdašnji egzorcizmi krštenja, pa i egzorcizam soli. Stoga je novi obred sačuvao samo jedan egzorcizam, ali ne u imprekatornoj formi zakljinjanja već u deprekatornoj, molbenoj formi, moleći Boga da malene izbavi iz kraljevstva sotone, od istočnog grijeha i učini ih hramom Duha Svetoga.

Osim spomenutih elemenata i proizvoda prirode u prastarjoj liturgiji upotrebljavali su se i drugi prirodni proizvodi koji su simbolizirali duhovne odnose između Boga i njegova puka. Sva dobra dolaze od Boga (Ps 102; Jak 1, 17) i sva sudjeluju u ekonomiji spasenja. To su shvatili dobro Izraelci te su na žrtvenik prinosili pune košare prvih plodova (Pnz 26, 1-4), to je shvatila i Crkva u svojoj spasilačkoj misiji. Tako se upotrebljavao *tamjan* da se s njim izrazi ljudska molitva i ljudsko štovanje Boga. O tom je već pisano.²³ Zatim grožđe, sir, med, mlijeko, kruh, novi plodovi itd. *Med i mlijeko* davao se novokrštenicima. Kao što su med i mlijeko prva djetetova hrana tako i majka Crkva hrani svoju preporođenu djecu u njihovom djetinjstvu medom, koji je simbol slasti evanđelja, i mlijekom, koje je simbol duhovne čistoće.²⁴ Zanimljivo je da su sve te stvari prije upotrebe blagoslivljane za vrijeme najintimnijeg susreta s Bogom, za vrijeme mise, prije zaključka kanona, kako nam to svjedoči Hipolitova Apostolska tradicija. »To uklapanje u misu zbivalo se stoga da se ti blagoslovi Crkve oslone na blagoslove koje je sam Krist ustanovio, i po kojima On (a po njemu Bog) podjeljuje zemaljskim darovima najveće posvećenje i puninu milosti«. Ta povezanost istaknuta je zaključnom doksologijom Rimskog kanona: »Po njemu, Gospodine, sva ova dobra — uključivši i euharistijske darove — stvaraš, posvećuješ, oživljavaš, blagoslivljaš i nama daješ«.²⁵

²¹ Joann. Epist. ad Senarium 3, PL 59, 402.

²² Usp. A. M. ROGUET, *I sacramenti segni di vita*, Milano 1957, str. 80; M. Righetti, *Storia liturgica*, IV, Milano 1969, str. 64—65.

²³ *Služba Božja*, br. 1—1979, str. 63—64.

²⁴ M. Righetti, n. dj., I, str. 71.

²⁵ J. A. JUGMANN, *Missarum solemnia*, Torino 1961, str. 201; usp. A. G. MARTI-MORT, *La Chiesa in preghiera*, Roma 1966, str. 457.